

NAZWY OSOBOWE ŻEŃSKIE WE WSPÓŁCZESNYM JĘZYKU DUŃSKIM

EUGENIUSZ RAJNIK

1. Wstęp

Głównym przedmiotem niniejszego artykułu jest opis procesów słowotwórczych związanych z tworzeniem nazw osobowych żeńskich we współczesnym języku duńskim z uwzględnieniem obcych wpływów, które oddziaływały nie tylko na leksykon języka duńskiego poprzez zapożyczanie leksemów, lecz zapożyczane były również morfemy słowotwórcze. Przedstawiono ograniczenia związane z mocją, a także zasady i tendencje dotyczące użycia form żeńskich we współczesnym języku duńskim. Zaprezentowano 10 sufiksów funkcjonujących w obrębie mocji oraz 10, przy pomocy których tworzy się nazwy osobowe żeńskie nie mające odpowiednika męskiego. Niektóre sufiksy obecnie rzadziej stosowane odgrywały jednak istotną rolę w przeszłości. Każdy z prezentowanych sufiksów scharakteryzowany jest ze względu na pochodzenie, produktywność, żywotność, a także frekwencję występowania.

Tworzenie nowych wyrazów za pomocą derywacji stanowi istotny czynnik w procesie rozwojowym języka. W przypadku mocji sufiksy komunikują o płci żeńskiej. W języku niemieckim istnieją terminy ‘Movierung’ i ‘Motion’. U. Doleschal (1992: 22) traktuje ‘Movierung’ jako „(...) Wortbildungsprozeß, der explizit Substantive des anderen Geschlechts von einer Basis ableitet, die eine Personen – oder Tierbezeichnung darstellt”. W. Fleischer i I. Barz (1995: 182) definiują ‘Movierung’ i ‘Motion’ jako: „Bildung der weiblichen Entsprechung zu einem Substantiv männlichen Geschlechts (*Arzt – Ärztin*)”. W językoznawstwie duńskim dopiero od kilku lat stosuje się termin ‘movering’ (por. Farø, 2009; Holmen, 2011).

K. Farø (2009: 64) uważa ‘movering’ we współczesnym języku duńskim za zjawisko leksykalne, a nie gramatyczne.

Konstrukcje będące wynikiem tego typu derywacji oznaczają w języku duńskim przede wszystkim kobiety, niekiedy boginie i w pewnym ograniczonym zakresie zwierzęta. Formy żeńskie utworzone za pomocą sufiksów mocyjnych (*-inde* i *-ske*, a także kilku innych) są derywowane tylko od niektórych nazw męskich. W przypadku nazw żeńskich z sufiksami obcymi sufiksy męskie niekiedy zastępuje się żeńskimi, por. *mass-øse* (:*mass-ør*). We współczesnym języku duńskim istnieje tendencja, aby za pomocą sufiksów nie zaznaczać płci żeńskiej. Normy dotyczące stosowania form żeńskich zmieniły się w ostatnich 35 latach i nadal się zmieniają. Porównanie przykładów podanych w 1982 roku (por. Hansen i Rajnik, 1982) z obecnymi pokazuje znaczne zmiany dotyczące użycia form żeńskich, które we współczesnym języku duńskim odgrywają coraz mniejszą rolę. Liczba derywatów z *-inde* i *-ske* zmniejsza się cały czas.

Jeśli prześledzi się obce wpływy na język duński w XIII–XV wieku, to przede wszystkim należy zwrócić uwagę na wpływ języka dolnoniemieckiego. Chodzi tu głównie o sufiksy dolnoniemieckie, które wyparły stare duńskie sufiksy, m.in. *-ing*, np. staronord. *dróttning* ‘władczyni, pani, królowa’ < staronord. *dróttinn* ‘wódz, książę, pan’, por. *drot* (DDO). Do tworzenia osobowych form żeńskich od męskich zapożyczono wtedy sufiksy *-inde* i *-ske*. Liczba nazw żeńskich kończących się na *-inde* cały czas się zwiększała od okresu średnioduńskiego (1100–1500) ze względu na coraz większy udział kobiet w dziedzinach życia zawodowego i społecznego wcześniej zastrzeżonych dla mężczyzn, ale nazwy osobowe (m.in. większość wyrazów obcych) są obecnie w odniesieniu do podania płci w większości neutralne i dlatego można ich użyć, mówiąc zarówno o mężczyznach, jak i o kobietach, np. *chauffør*, *elev* ‘uczeń’, *ingeniør*, *lærling* ‘uczeń zawodu’, *passager*, *repræsentant*, *tilhører* ‘słuchacz, słuchający’.

2. Derywaty oznaczające osoby płci żeńskiej

Sufiksy używane do tworzenia nazw osobowych żeńskich można podzielić na produktywne i nieproduktywne. Jako najważniejsze z nich należy wskazać *-inde* i *-ske*, które uważa się za rodzime, ale ich produktywność zmniejsza się. Wielu z pozostałych prawie się nie używa. Nazwy zawodów mających wyższy status są używane w zasadzie w formie neutralnej. W ostatnich 50 latach zmniejszyła się liczba nazw żeńskich, zarówno w dyskursie oficjalnym, jak i w języku potocznym. Niżej podane przykłady można jeszcze znaleźć w następujących słownikach: *Ret-skrivningsordbogen* (4. wyd. 2012) (RO), *Politikens Nudansk Ordbog med etymologi* (3. wyd. 2005) (PNOE) i *Den Danske Ordbog* (2016) (DDO), ale niektóre z nich

uważa się za przestarzałe lub są traktowane jako historyzmy. Istnieją jednak pewne zasady określające użycie poszczególnych sufiksów.

1) Derywaty z sufiksem *-inde*

-inde (< średniodolnieniem. *-inne*, *-in* /DDO/).

Sufiks *-inde* jest w miarę produktywny i przy jego pomocy są tworzone nazwy niektórych żeńskich wykonawców czynności:

a) poprzez dodanie *-inde* do formy rzeczownika niepodzielonego, np.

helt-inde (:helt) ‘bohaterka’, *ven-inde* (:ven) ‘przyjaciółka’, *vært-inde* (:vært) ‘pani domu, gospodyni’ – akcent główny pada na *-inde*, natomiast poboczny na formę podstawową, np. *helt-inde*.

b) poprzez dodanie *-inde* do formy rzeczownika z sufiksem *-er*:

-er: *danser-inde* (:dans-er) ‘tancerka’, *elsker-inde* (:elsk-er) ‘kochanka’, *sanger-inde* (:sang-er) ‘piosenkarka’, *skuespiller-inde* (:skuespill-er) ‘aktorka’.

Niekiedy dodaje się *-inde* do formy rzeczownika z *-e* (z ucięciem *-e*), np. *fyrst-inde* (:fyrst-e) /e:indel/ ‘księżna’, *grev-inde* (:grev-e) ‘hrabina’, *slav-inde* (:slav-e) ‘niewolnica’. Niektóre starsze nazwy żeńskie wykazują wymianę samogłoskową (apofonię), np. *sviger-inde* (:svoger) /o:i/ ‘szwagierka’.

Istnieje niekiedy różnica znaczeniowa między formą męską i żeńską z sufiksem *-inde*. Dotyczy to kilku niżej podanych par, por.

gud ‘Bóg’ – *gudinde* ‘bogini’ (np. *kærlighedens gudinde* ‘bogini miłości’),

præst ‘ksiądz, pastor’ – *præstinde* (hist.) ‘kapłanka w religiach niechrześcijańskich, głównie w starożytności’, np. *præstinden* Pythia i Delfi (PNOE),

tjener – *tjenerinde*, zarówno *tjener* ‘kelner, służący’, jak i *tjenerinde* ‘służąca’ mogą być użyte w języku podniosłym, np. *Guds tjener* (DDO) ‘Sługa Boży’, a *tjenerinde* (bibl.) ‘służebnica’, także w znaczeniu przenośnym, np. i *middelalderen var filosofien teologiens tjenerinde* (ibid. 1112) ‘w średniowieczu filozofia była służebną wobec teologii’. Jeśli żona pokłóci się z mężem, może mu powiedzieć: *jeg er ikke din tjenerinde* ‘nie jestem twoją służącą’.

2) Derywaty z sufiksem *-ske*

-ske (< dolnieniem. *-sche*, sufiks rzeczownikowy rodzaju żeńskiego pochodzący od sufiksu przymiotnikowego *-sch*, który odpowiada nord. *-sk* /DDO/).

Użycie sufiksu *-ske* w swojej dystrybucji podlega pewnym morfologicznym, jak i semantycznym zasadom. Sufiks *-ske* (w odróżnieniu od *-inde*) ma tylko akcent poboczny, podczas gdy akcent główny pada na tę samą sylabę co w formie męskiej: *'samlever-ske* (:samlever) ‘partnerka, konkubina’. Derywaty ze *-ske* są rzadko używane, niekiedy traktowane jako archaiczne (por. Holmen, 2011: 43–44). Najczęściej podstawami nazw żeńskich ze *-ske* są nazwy męskie z *-er*, np. *husholderske* (:husholder) ‘gospodyni domowa’, *(livs)ledsager-ske* (:livs/ledsager) ‘towarzyszka

/życiowa', *løgnerske* (:løgner) 'kłamczucha', *partner-ske* (:partner) 'partnerka', *sandsiger-ske* (:sandsiger) 'wróżka', *syerske* (:przestarz. syer) 'krawcowa', *væverske* (hist.) 'tkaczka'.

Szczególnością pozycję zajmowała w ostatnich 25 latach nazwa osobowa *sygeplejerske* (*sygeplejer*) 'osoba o odpowiednim wykształceniu sprawująca opiekę nad pacjentami w szpitalu, domu opieki społecznej itp.' (DDO), która odnosiła się zarówno do kobiet, jak i mężczyzn wykonujących ten zawód. Obecnie nazwa ta jest rzadko używana i została zastąpiona terminem *sygeplejeassistent* (DDO), a na skutek zmian w systemie kształcenia używa się nazwy *social- og sundhedsassistent*.

3) Derywaty z innymi sufiksami

Trzecia grupa sufiksów używanych do tworzenia nazw żeńskich jest nieproduktywna. Powstałe przy ich pomocy rzeczowniki zostały utworzone za pomocą sufiksów obcego, głównie francuskiego, pochodzenia od odpowiednich form męskich. Sufiksy te zadomowiły się w języku duńskim i łączą się tylko z niektórymi nazwami zawodów, stanowisk i funkcji. Większość tych nazw występuje z podstawą słowotwórczą obcego pochodzenia. Jeśli pod pojęciem mocji rozumie się pewien proces, to można powątpiewać, czy w przypadku takich par, jak *baron* – *baronesse*, można mówić o mocji. Wyrazy te zostały zapożyczone z różnych języków, a mocja w języku francuskim i łacińskim miała miejsce przed ich zapożyczeniem w języku duńskim (por. Hansen i Rajnik, 1982: 25). W niektórych przypadkach forma żeńska różni się semantycznie od formy męskiej. Do tej grupy sufiksów można zaliczyć:

-a

Istnieją tylko pojedyncze nazwy żeńskie z sufiksem *-a*, np. *økonom-a* (:økonom). *Økonom* i *økonoma* różnią się znaczeniem. *Økonom* oznacza specjalistę z zakresu nauk ekonomicznych, podczas gdy *økonoma* zajmuje się głównie zakupem produktów i gotowaniem w przedszkolu, szkole, szpitalu itp., np. *chef-*, *underøkonoma*.

-e

Jedyny przykład to *markis-e* (:markis) 'żona markiza' ≠ *markise* 'roleta'.

-esse (< franc. *-esse* < łac. *-issa* < grec. *-issa*)

Nieliczne przykłady to: *baron-esse* (:baron) 'małżonka lub córka barona', por. *enkebaronesse*, *prins-esse* (:prins), 'księżniczka', por. *circus-*, *kronprinsesse*, *steward-esse* (:steward).

Zarówno *steward*, jak i *stewardesse* oznaczają głównie obsługującego pasażerów członka załogi samolotu, statku lub pociągu, np. *fly-*, *flyvebåds-*, *togstewardesse*, ale *steward* także 'sprawuje kontrolę i zajmuje się sprawami ekonomicznymi dot. m.in. posiłków i sprzątnięcia na statku' (DDO).

-ina (< wł., łac., ros.)

Jedyny przykład to *zar-ina* (:zar) / *tsarina* ‘caryca lub małżonka cara Rosji’.

-ine

Szczególny przypadek stanowi *piccol-ine* (:piccol-o) – dodanie *-ine* do formy rzeczownika z *-o* (z ucięciem *-o*). Zarówno *piccolo*, jak i *piccoline* to ‘(młoda) osoba, która np. w biurze lub firmie wykonuje różne drobne prace’ (DDO), ale *piccolo* może być także ‘zatrudniony w hotelu jako osoba nosząca uniform pomagająca m.in. nosić walizki itp.’ (DDO).

-isse (< grec. *-issa*)

Nieliczne przykłady to: *abbed-isse* (:abbed) ‘przeorysza’, *diakon-isse* (:diakon). Zarówno *diakon*, jak i *diakonisse* zajmują się pracą z młodzieżą, chorymi i służbą społeczną, głównie w duńskim kościele protestanckim, ale *diakon* jest także niższym duchownym w kościele katolickim, prawosławnym i anglikańskim.

-trice (< franc. *-trice* < łac. *-trēce(m)*, biernik od *-trix*)

Przykładową nazwą żeńską może być tutaj *ekspedi-trice* ‘sprzedawczyni’, por. *ekspedient*.

-øse (< niem. *-öse* < starofranc. *-euse*)

Najczęściej podstawami słowotwórczymi nazw żeńskich z *-øse* są nazwy męskie z *-ør*, np. *massøse* (< franc. *masseuse* < *masser* ‘massere’), por. *massør*, *suffløse* ‘suflerka’, por. *sufflør*, gdzie następuje zamiana sufiksu *-ør* na *-øse*. Zarówno *massør*, jak i *massøse* (nazwa występująca rzadko) wykonują zabiegi manualne, poprawiając nimi stan zdrowia, wygląd i samopoczucie osoby poddającej się masażowi, ale poza tym *massøse* może w ukryty sposób oznaczać prostytutkę (por. *intimmassøse*). Niekiedy sufiks *-øse* konkuruje z konstrukcjami złożeniowymi z *-pige*, por. *massøse* / *massagepige*. Istnieją także rzadko używane nazwy żeńskie z *-øse*, utworzone na zasadzie analogii, np. *million-øse* (:million-ær) /ær:øse/ ‘milionerka’.

3. Nazwy osobowe żeńskie bez odpowiednika męskiego

We współczesnym języku duńskim istnieje pewna liczba nazw osobowych żeńskich z sufiksem pochodzenia obcego, które nie mają odpowiednika męskiego. Dotyczy to osób, które wykonują zawody i mają funkcje od dawna pełnione przez kobiety. Niektóre z nich zostały zapożyczone z języka francuskiego, np.

-a: (*film*)*div-a* (< wł.),

-ane: *kurtis-ane* (< franc.) ‘utrzymanka mężczyzn o wysokim statusie społecznym, prostytutka’,

-e: *amazon-e* (< grec.),

-esse: *komt-esse* (< franc.) ‘niezamężna córka hrabiego’, *maitr-esse* (< franc.) (przestarz.) ‘kochanka (mężczyzny z wyższych sfer)’,

-trice: (poprzez franc. < łac. *-trix* /dopełniacz *-tricis*/), głównie w zapożyczonych wyrazach pochodzenia łacińskiego, np. *servitrice* ‘kelnerka’. Niekiedy sufiks *-trice* konkuruje z konstrukcjami złożeniowymi z *-dame*, por. *servitrice* / *serveringsdame*,

-ide: *sylf-ide* (< franc.) (przenośnie) ‘sylfida, kobieta smukła, delikatna’,

-ie: *groupie* (< ang. *groupie* < *group*) ‘młoda kobieta podążająca za grupą rockową, zwykle utrzymująca kontakty intymne z muzykami’,

-ina: *baller-ina* (< włoski),

-ine: *konkub-ine* (< łac.) ‘kochanka (mężczyzny z wyższych sfer),

-one: *matr-one* (< łac.) (żart.).

W przypadku dwu zapożyczonych nazw żeńskich chodzi o derywaty od przymiotników francuskich, por. *blond-ine* (< franc. *blondine* < *blond*), *brunett-e* (< franc. *brunette*, rodzaj żeński od *brunet* < *brun*).

Nazwa żeńska *gouvernante* (< franc. *gouvernante*, imiesłów od *gouverner*) nie ma odpowiednika męskiego, ponieważ nie została utworzona od *gouvernør* (< lat. *gubernator* < *gubernare*).

Pojedyncze nazwy osobowe żeńskie były używane wcześniej jako nazwy własne i z czasem stały się imionami (rzeczownikami) pospółnymi, np. *xanthippe* (przeznacz.) (imię żony Sokratesa) ‘ksantypa – złośliwa, zrzędliva i kłótliva kobieta’.

4. Typy semantyczne żeńskich nazw osobowych

Z semantycznego punktu widzenia żeńskie nazwy osobowe można podzielić na cztery typy:

1) Nazwa żeńska oznacza kobietę wykonującą określony zawód lub zajmującą jakieś stanowisko. Jako przykłady posłużą tu następujące nazwy żeńskie:

forfatterinden ‘pisarka’ Suzanne Brøgger (...) (BT 17.07.2008), ale: hun er en kendt *forfatter* ‘ona jest znanym pisarzem’,

forstanderinde (fx på et plejehjem) ‘dyrektorka (np. domu opieki społecznej), ale: hun fik posten som *forstander* ‘dostała stanowisko dyrektora’,

Barsk *lærerinde* risikerer fængsel. En yngre russisk *lærerinde* er blevet suspenderet (...). (WebAvisen 16.02.2006). ‘Surowa nauczycielka ryzykuje więzieniem. Młoda rosyjska nauczycielka została zwolniona (...)’.

den mexikanske *malerinde* Frieda Kahlo (KorpusDK) ‘meksykańska malarka Frieda Kahlo’,

sangerinden Amy Winehouse (...) (BT 17.07.2008) ‘piosenkarka Amy Winehouse’,

den græske *sangerinde* Nana Mouskouri ‘grecka piosenkarka Nana Mouskouri’,

skuespillerinden Ghita Nørby ‘aktorka Ghita Nørby’.

W tego typu nazwach osobowych podkreśla się wykonywanie zawodu przez kobietę, ale w języku duńskim nie ma obowiązku użycia derywatu z *-inde*. Formy typu: *skuespilleren* Gabrielle Union ... (BT 17.07.2008) są zgodne z zasadami gramatyki duńskiej. Czasami jest trudno stwierdzić, dlaczego w niektórych przypadkach używa się formy neutralnej, a w innych formy żeńskiej. Różne czynniki (także pozajęzykowe) odgrywają tutaj pewną rolę. Z zasady forma neutralna występuje o wiele częściej niż forma żeńska.

2) Nazwa żeńska charakteryzuje kobietę spełniającą pewną określoną rolę lub funkcję w społeczeństwie, np. *elskerinde* ‘kochanka’, *heltinde* ‘bohaterka’, *her-skerinde* ‘władczyni’, *husbestyrerinde* ‘pani prowadząca dom’, *partnerske* ‘partnerka’, *priorinde* ‘przeorysza’, *rivalinde* ‘rywalka’, *svigerinde* ‘szwagierka’, *værtinde* ‘gospodyni, pani domu’, *pensionatsværtinde* ‘pani prowadząca pensjonat’. Większość tych form uważana jest jako przestarzała lub używana bardzo rzadko.

Niekiedy istnieje niezgodność semantyczna między formą męską i żeńską, por. *ven* i *veninde*. *Veninde* to znajoma, z którą ma się przyjacielskie kontakty, np. *barn-doms-*, *bedste-*, *hjerter-*, *skole-*, *ungdomsveninde* ‘przyjaciółka z dzieciństwa, najlepsza, serdeczna, szkolna, z okresu młodości’, ale *veninde* oznacza także kobietę, z którą pozostaje się w relacjach intymnych, często jest to partnerka mężczyzny – *kæreste*.

Niekiedy formy żeńskie występujące z różnymi sufiksami są synonimami, por. *konkubine* / *maitresse* (przestarz.) ‘kochanka (mężczyzny z wyższych sfer)’, *priorinde* / *abbedisse* ‘przeorysza’.

3) Nazwa żeńska oznacza niekiedy małżonkę (niekiedy córkę lub wdowę) mężczyzny, który jest osobą z wyższych sfer lub ma ważne stanowisko, ale takiej formy używa się obecnie tylko w połączeniu z kilkoma tytułami, np. *baronesse*, *fyrstinde*, *gemalinde* (‘małżonka księcia’), *hertuginde* ‘małżonka księcia lub wdowa po nim’, *generalinde*, *oberstinde* (‘małżonka generała, pułkownika lub wdowa po nim’), *kejserinde*, *markise*.

Baronesse to ‘małżonka lub córka barona’, a *markise* – ‘małżonka markiza’. *Fyrstinde* i *kejserinde* oznaczają zarówno małżonkę księcia względnie cesarza, jak i księżną względnie cesarzową. Do tej grupy zalicza się także kilka nazw żeńskich, które wskazują na stan urodzenia, np. *grevinde* ‘hrabina’.

4) Nazwa żeńska może oznaczać, ale bardzo rzadko, pochodzenie etniczne, np. *jødinde* ‘Żydówka’.

5) Odrębną grupę derywatów stanowią rzadko tworzone rzeczowniki od nazw gatunkowych zwierząt, odnoszące się do samic, tworzonych za pomocą sufiksu *-inde*, np. *løvinde*, *ulvinde* ‘wilczyca’, ale *løvinde* można także użyć w znaczeniu przenośnym, np. jako porównanie w odniesieniu do osób, np. *hun kæmpede som en løvinde* ‘walczyła jak lwica’.

W odniesieniu do użycia *-inde* i *-ske* istnieją dwie różnice semantyczne. Dystrybucja obydwu sufiksów nie zależy od formy morfologicznej. Daje się zauważyć wyraźną tendencję: nazwy osobowe z sufiksem *-ske* "oznaczają o wiele częściej, aniżeli te z *-inde*, kobiety, które nie zajmują wysokich stanowisk, funkcji itp. lub wykonują czynności o tradycyjnie niższym statusie społecznym (por. Hansen i Rajnik, 1982: 36), np. *samleverske* 'partnerka życiowa', *sandsigerske* 'wróżka'. Nazwy osobowe z *-inde* oznaczają m.in. wokalistki i tancerki, np. *alt-*, *jazz-*, *kammer-*, *kor-*, *operasangerinde*, *ballet-*, *solodanserinde*, ale w ostatnich 30 latach utworzone zostały także inne formy z *-inde*, np. *mave-*, *sigøjnerdanserinde*, *country-*, *funkrock-*, *natklub-*, *pop-*, *rocksangerinde* (por. Jarvad, 1995: 200). Niektóre nazwy żeńskie są nacechowane pejoratywnością, np. (kongens) *maitresse* (przestarz.) 'kochanka (króla)'.

Po 1968 roku doszło do pewnych istotnych zmian społecznych, m.in. na skutek bardzo aktywnej działalności organizacji kobiecych. Następstwem równouprawnienia mężczyzn i kobiet ogromna większość kobiet duńskich stosuje nazwy neutralne. Obserwuje się nasilającą się maskulinizację nazw zawodowych kobiet. Im język bardziej urzędowy, tym częstsze są formy neutralne.

We współczesnym języku duńskim wzrosło użycie form neutralnych w odniesieniu do nazw zawodów, specjalności, stanowisk itp. W 1978 r. uchwalono ustawę, która zabrania ujawniania w ofertach wolnych miejsc pracy w ogłoszeniach prasowych płci poszukiwanego pracownika. Nazwa zawodowa musi być zneutralizowana poprzez dodanie m/k (mand/kvinde 'mężczyzna/kobieta'), np. *medhjælper* m/k 'pomocnik'. Ze społecznego punktu widzenia płeć wykonawców zawodu jest przeważnie nieistotna, ale jeśli konieczne jest oznaczenie płci, to stosuje się niekiedy dodatkowe wskaźniki leksykalne, np. zaimek *hun*: *hun er morder* 'ona jest mordercą'.

5. Opozycja 'męski': 'żeński' (*-dame*, *-frue*, *-kone*, *-kvinde*, *-pige*)

W *Den Danske Ordbog* (2016) występują 23 wyrazy z *-dame*, 17 z *-frue*, 28 z *-kone*, 39 z *-kvinde* i 67 z *-pige* jako drugim członem złożenia oraz około 312 z *-mand* i 22 z *-herre*. W języku duńskim używa się obok nazw męskich czasami nazwy żeńskie z *-dame*, *-frue*, *-kone*, *-kvinde* lub *-pige*, ale istnieją różnice semantyczne między nimi:

- 1) W nielicznych przypadkach forma z *-frue* oznacza małżonkę mężczyzny, którego tytuł lub funkcja ma wysoki status, np. *ambassadør-*, *direktør-*, *præsident-*, *statsministerfrue* 'małżonka ambasadora, dyrektora, prezydenta, premiera'.
- 2) Pewna ilość nazw osobowych z *-mand* może odnosić się do kobiet, ale istnieją także formy z *-kvinde*, które są jednak rzadko używane. Dotyczy to osób mających wysoki status społeczny lub piastujących ważną funkcję, por. *foregangsmand* – *foregangskvinde* 'kobieta, która osiągnęła coś ważnego'.

w jakiejś dziedzinie’, *forligsmænd – forligskvinde* ‘kobieta pośrednicząca w rozmowach między dwiema stronami’, *formænd – forkvinde* ‘przewodnicząca’, *forretningsmænd – forretningskvinde* ‘bizneswoman’, *karrieremænd – karriereskvinde* ‘kobieta, która osiągnęła sukces w jakiejś dziedzinie’, *sportsmænd – sportskvinde* ‘sportsmenka’, *talsmænd – talskvinde* ‘rzeczniczka’.

- 3) Inne nazwy męskie z *-mand* lub *-herre* mają odpowiednik żeński z drugim członem *-dame*, *-frue*, *-kone* lub *-pige*, por. *adelsmænd – adelsdame / adelsfrue* ‘szlachcianka’, *bøndermænd – bønderkone* ‘żona rolnika; kobieta prowadząca gospodarstwo rolne’ (DDO), *bønderpige* ‘dziewczyna pracująca w rolnictwie lub pochodząca ze wsi’, *bordherre – borddame* ‘kobieta do towarzystwa’, *enkemænd – enkefrue / enke* ‘wdowa’, *førstemænd – førstedame*, np. USA’ *førstedame* ‘pierwsza dama USA’, *kontormænd – kontordame* ‘sekretarka’ → *kontorassistent*, *kromænd – krokone* ‘żona właściciela restauracji lub jej właścicielka’, *spåmænd – spåkone* ‘wróżka’, *selskabsmænd – selskabsdame* ‘kobieta do towarzystwa’, *verdensmænd – verdensdame* ‘światowa kobieta’, ale: *tjenestemænd* ‘urzędnik wyższego szczebla, zatrudniony na specjalnych warunkach, m.in. dot. prawa do emerytury, zakazu strajkowania itp.’ (DDO) ≠ *tjenestepige* (hist.) ‘służąca’ → *husassistent* → *au pair(-pige)*.

Istnieje kilka nazw żeńskich z *-dame*, *-frue*, *-kone*, *-kvinde* i *-pige*, które nie mają odpowiednika męskiego z *-mand*. Chodzi tu o nazwy w odniesieniu do zawodów i funkcji od dawna wykonywanych lub pełnionych przez kobiety:

- 1) *-dame*: *anstandsdame* ‘przyzwoitka’, *garderobedame* ‘garderobiana’, np. w teatrze, *hofdame* ‘dama dworu’, *kassedame* ‘kasjerka’ – w sklepie samoobsługowym odnosi się głównie do kobiet, ale także do mężczyzn, *klinikdame* ‘rejestratorka u lekarza lub dentysty’, *posedame* ‘kobieta mieszkająca na ulicy, mająca swoje rzeczy w torbie plastikowej itp.’, *rengøringsdame* ‘sprzątaczką’ → *rengøringsassistent*, *serveringsdame* ‘kelnerka’,
- 2) *-frue*: *oldfrue* ‘intendentka’, *overklassefrue* ‘zamężna kobieta przynależąca do klasy wyższej’, *slotsfrue* ‘małżonka właściciela zamku lub jego właścicielka’,
- 3) *-kone*: *grædekone* ‘płaczka’, *kogekone* ‘kucharka’, *torvekone* ‘kobieta sprzedająca na rynku’, *vaskekone* ‘praczką’,
- 4) *-kvinde*: *drømmekvinde* ‘kobieta, o której marzy każdy mężczyzna’, *harems-, ideal-, kæmpekvinde* ‘kobieta walcząca’, *overklassekvinde* ‘kobieta przynależąca do klasy wyższej’,
- 5) *-pige*: *barnepige* ‘opiekunka do dziecka’, *blomsterpige* ‘kwiaciarka’, *dansepige* ‘dziewczyna tańcząca w rewii lub teatrze’, *drømmepige* ‘dziewczyna marzeń’, *forsidepige* ‘dziewczyna z pierwszych stron czasopism’, *gadepige* ‘ prostytutka uliczna’, *glædespige* ‘ prostytutka’, *håndboldpige* ‘piłkarka ręczna’, *kokkepige* ‘pomoc w kuchni’, *korpige* ‘chórzystka’, *massagepige* ‘ prostytutka’, *overklassepige* ‘dziewczyna przynależąca do klasy wyższej’, *småpiger* ‘dziewczyнки’, *svømmepige* ‘pływaczka’, *sypige* ‘(młoda) krawcowa’.

W języku urzędowym jest tendencja, aby nie ujawniać płci w nazwach zawodowych.

Neutralne nazwy zawodowe zastępuje się niekiedy złoženiami z *-hjælp* i *-kraft*, np. *hjemmehjælp* ‘pomoc domowa osobom starszym, chorym itp. w ich domu’, *hushjælp* ‘pomoc domowa’, *arbejdskraft* ‘siła robocza’, *lærerkraft* ‘personel nauczycielski’. W niektórych przypadkach nazwy osobowe z *-mand* zastępuje się nazwami neutralnymi, np. *folketingsmand* → *folketingsmedlem* ‘członek Folketingu’, *tillidsmand* ‘mąż zaufania’ → *tillidsrepræsentant*.

Od wielu nazw męskich nie powstają w ogóle derywaty żeńskie, np. *advokat*, *dommer* ‘sędzia’, *psykolog*, *socjolog*, *tilskuer* ‘widz’ itp. Takich nazw zawodów, specjalności, stanowisk oraz nazw nosicieli cech itp., które podobnie jak *psykolog* mają tylko jedną formę, odnoszącą się zarówno do mężczyzn, jak i do kobiet, jest bardzo wiele. Nie bywają one podstawami nazw żeńskich.

Dodanie przydawki *kvindelig* lub *mandlig* do formy osobowej neutralnej jest często jedyną możliwością wskazania płci we współczesnym języku duńskim. *Kvindelig* używa się niekiedy, aby podkreślić, że to kobieta sprawuje wysokie stanowisko lub funkcję (por. Holmen, 2011: 46), np. (*kvindelig*) *chef*, (*kvindelig*) *direktør*, (*kvindelig*) *domsmand* ‘(kobieta)-ławnik’, (*kvindelig*) *læge* ‘(kobieta)-lekarz’.

6. Podsumowanie

Ze względu m.in. na działalność ruchu kobiet w Danii doszło w ostatnich 50 latach do pewnych zmian społecznych. W języku duńskim formy żeńskie miały swój czas popularności w latach 70., bo zabiegały o to wówczas środowiska kobiece (sytuacja analogiczna do tej, którą mamy obecnie w Polsce), ale czas pokazał, że to formy męskie są w powszechnym odczuciu neutralne, więc paradoksalnie maskulinizacja form jest w języku duńskim wynikiem równouprawnienia. Wiele kobiet w Danii na skutek równouprawnienia mężczyzn i kobiet wybiera formę neutralną danego zawodu (w odróżnieniu od języka polskiego). We współczesnym języku duńskim wzrosło użycie form neutralnych nazw zawodów, stanowisk, funkcji itp. Nowe nazwy zawodów odzwierciedlają prestiż społeczny i neutralizację oraz pokazują, jak skuteczna może się okazać dynamika języka. Znaczną rolę przy tym odgrywają czynniki pozajęzykowe.

Literatura

- Becker-Christensen, Ch. et al. (red.). 2005. *Politikens Nudansk Ordbog med etymologi*. 3. udgave. København: Politikens Forlag (PNOE).
- Dansk, S. 2012. *Retskrivningsordbogen*. 4. udgave. Alinea A/S: Aschehoug Dansk Forlag A/S. (RO).
- Den Danske Ordbog*. 2016. <http://ordnet.dk/ddo> (DDO).

- Doleschal, U. 1992. *Movierung im Deutschen. Eine Darstellung der Bildung und Verwendung weiblicher Personenbezeichnungen*. Unterschleißheim/München: Lincom Europa.
- Farø, K. 2009. „Docent og Kanzlerin – Movering i dansk og tysk”. W zbiorze: Farø, K., Holsting, A., Larsen, N., Mogensen, J.E. i T. Vinther (red.). *Sprogvidenskab i glimt. 70 tekster om sprog i teori og praksis*. Odense: Syddansk Universitetsforlag. 63–69.
- Fleischer, W. i I. Barz. 1995. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. 2. durchgesehene und ergänzte Auflage. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Grzegorzczkowska, R., Laskowski, R. i H. Wróbel (red.). 1984. *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Warszawa: PWN.
- Hansen, E. i E. Rajnik. 1982. *Movierung der Personenbezeichnungen im Deutschen und Dänischen (= Kontra. Dänisch-deutsche kontrastive Grammatik)*. Arbeitsbericht 5. København: Københavns Universitet.
- Holmen, M. 2011. „Mand dig op! – om uligheder i det danske sprog”. *KVINDER, KØN & FORSKNING* 2. 43–48.
- Jarvad, P. 1989. „Formand eller forkvinde?”. *Nyt fra Sprognævnet* 3.10–11.
- Jarvad, P. 1995. *Nye ord – hvorfor og hvordan?* København: Gyldendal.
- Jarvad, P. 2014. *Spørg om sprog – 40 år i Sprognævnets tjeneste*. København: Dansk Sprognævn.
- Politikens Nudansk Ordbog & Sprogbrugsleksikon*. 1995. 15. udgave, København: Politikens Forlag A/S (PNOS).
- Rajnik, E. 2010. „Weibliche Personenbezeichnungen in der dänischen Gegenwartssprache”. *Folia Scandinavica Posnaniensia* 11. 134–144.
- Rajnik, E. 2011. *Wortbildung des Substantivs im Dänischen – explizite und implizite Derivation*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.